

GY. DÁVID GYULA: PÁKEI LAJOS HAGYATÉKA.
EGY SZÁZADFORDULÓS KOLOZSVÁRI ÉPÍTÉSZ TERVRAJZAI,
RAJZTERVEI, GYŰJTEMÉNYEI.
ERDÉLYI MÚZEUM EGYESÜLET, KOLOZSVÁR 2019.
503 LAP, SZÁMOZATLAN KÉPEKKEL

Az Erdélyi Múzeum Egyesület 2019-ben adta ki Dávid Gyula könyvét, amely címe szerint Pákei Lajos „hagyatékát” mutatja be, a hagyatékon lényegében szellemi – rajzi, képi – hagyatékot értve. A protagonistának az alcímben szereplő meghatározása – „egy századfordulós kolozsvári építész” – bár pontos, mégis túl szikár fogalmazás. Ez ugyanis önmagában nem dobogtatná meg a művészettörténész szívét, az *építész* Pákei neve erre alighanem kevés volna. Ami azonban Pákei Lajosról minden művelt régi magyarosnak eszébe jut, az Kolozsvár építészetiének legfényesebb, reneszánsz korszaka. Az emléktanyag igen jelentős hányadát ugyanis már csupán Pákei Lajos szépen kidolgozott felmérési rajzaiból ismerjük.

Ezért is vettem nagy érdeklődéssel kezembe magam is a kötetet, mert azt vártam tőle – és ebben nem is csalódtam –, hogy végre kiigazodhatunk a felmérési rajzok szerteszét lévő sorozatai között, ezen felül pedig el tudjuk végre helyezni ezeket a rajzokat – ez is izgalmas feladat – alkotójuk pályáján, szellemi világában – és persze a 19. század utolsó évtizedei és a századforduló korában.

Pákei Lajos neve, személye számomra is először – az 1980-as években – ezekre a rajzokra utalt, méghozzá azokra a szép felmérésekre, amelyek Kolozsvár reneszánsz polgárházainak ajtó- és ablakkereteit örökítették meg. Balogh Jolán publikálta ezeket a rajzokat rendszeresen,¹ olykor az eltűnt – vagy akár csak nem látható – kőfaragványok helyett, és egy egész korszakot elevenített meg, mutatott be a segítségükkel. A 16. századi kolozsvári kőfaragóműhelyek című monográfiájában jelentek meg ismét, összegyűjtve 1985-ben, és kétségkívül impozáns képet adtak ezekről a faragványokról, az egykori épületekről, amelyekben álltak, és amelyek

a Ceaușescu-diktatúra időszakának teljes elzártságában szinte az egyetlen tanúi voltak számunkra ennek a reneszánsz világnak. Balogh Jolán közleményei az *Ars Hungaricában* jelentek meg 1974-től 1980-ig, majd együttesük 1985-ben újra.² Sötét idők voltak, és Balogh Jolán súlyos kötete, Pákei rajzaival illusztrálva egy valóságos Atlantiszt őrzött meg számunkra itt, Budapesten.

Magukkal a rajzokkal is találkoztam személyesen Székesfehérvárott 1984-ben, amikor az Építészeti Múzeum kiállította őket a Műemlékvédelmi Hivatal belvárosban álló kiállítóhelyén (Arany János utca 10). Hetvennyolc rajzot mutattak be, ami nem csekély mennyiség, és látható volt ott Pákei olajfestésű arcképe is. Vékony füzet kísérte a kiállítást, a kiállított művek jegyzékével, pontos adatokkal (technika, méret, leltári szám), valamint annak jelzésével, hogy a kőfaragvány akkor hol volt Kolozsvárt megtalálható.³ Kicsit meglepett, hogy mennyire nem volt visszhangja ennek a bemutatónak, és méltatlannak is éreztem ezt a helyzetet Pákeivel szemben is, és még inkább a kolozsvári reneszánszszal szemben.

Amikor azután 2008-ban a Nemzeti Galériában a *Mátyás király öröksége* című kiállítást rendeztük, amelyben komoly historiográfiai szakaszt mutatunk be a MOB régi rajzgyűjteményéből válogatott felmérésekből, rajzokból,⁴ magától értetődő módon próbáltam volna Pákei kolozsvári rajzaiból is válogatni néhányat. Túl rövid volt azonban az idő, amit erre szántam, és a rajzok restaurálását fel sem lehetett vetni; a kiállítóterben viszont két bejárati ajtó is a Pákei-rajzok szép, felnagyított másolatai kereteztek, hogy legalább szimbolikusan jelen legyenek a magyarországi késő reneszánsz művészetet felvonultató tárlaton.⁵ Ez most az *oral history* helye: a

kiállítás tudományos katalógusában sajnos ezeknek a festett kereteknek nincs nyomuk.

Személyes történetem volt ez eddig a pontig, és gyanítom, hogy vannak még néhányan a korszakkal foglalkozók között, akiknek szintén van ilyen történetük. Ebben a kissé kaotikus, nehezen áttekinthető archivális világban most rendet tett a szerző, Dávid Gyula.

A kötet szerkezete világos. Korrekt, rövidre fogott történeti bevezető tájékoztatja az olvasót Pákei életéről, iskoláiról, majd kolozsvári ténykedéséről. A kolozsvári építés – Kolozsvár egyik jelentős építésze – életútja után hagyatékának őrzési helyeit tekinthetjük át: Budapesten a szerzeményező az egykori Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség Tervtára és egykori szatellitje, az Építészeti Múzeum voltak – ma a Magyar Művészeti Akadémia ernyője alatt működik mindkettő –, ők őrzik a régi magyarosok számára legjelentősebb anyagot. Kolozsvárott, a Magyar Unitárius Egyház gyűjtőlevéltárában Pákeinek jobbára saját épülettervei találhatók, nem csekély számban. Budapesten, a Magyar Országos Levéltárba a család iratai, a Magyar Nemzeti Galériába pedig a családi portrégaléria került. Jól látható, hogy a család, az örökösök gondosan igyekeztek minden értéket megőrizni és biztonságos helyre, közgyűjteménybe juttatni.

Nagy munka volt átnézni és fellajstromozni ekkora mennyiségű anyagot, és hálásak lehetünk a szerzőnek, hogy ezt az alapvető kutatást elvégezte és eredményét közzétette. Maguk a repertóriumfejezetek tematikusan rendezve tárják föl, tekintik át a felmérési rajzokat, tervrajzokat és egyéni archívumi anyagokat, tehát könnyen megtalálhatjuk, amit keresünk. Az egyes emlékekről ugyanis több helyütt is – az a benyomásom, bárhol – található rajz, vázlat, olykor régi fotó. Óriási előnye e több mint négyszáz lapot kitevő résznek, hogy minden egységről közöl fényképet. Ezek többnyire apró képecskék, de első tájékozódásnak – vagy az ismert művek azonosításának – kiválóan megfelelnek. Fontos, hogy az elveszett rajzokat is számon tartja, beilleszti őket a helyükre.

Pákei Lajos, a kötet „hőse”, valljuk be tehát bátran, nem tartozik a 19. század utolsó harmadának, a 20. század első évtizedeinek nagy magyar építészei közé. Budapesten, Münchenben és Bécsben végezte – summázzuk így – építészeti tanulmányait, és Kolozsvárra hazatérve a város főmérnöke lett, majd később az Ipariskola oktatója. Tisztes, historizáló stílusban alkotó építész Kolozsvárott a 19. század

végén, akinek több szép épülete áll ma is a város exponált pontjain. Építészeti életműve szolid; nem volt korszakos újtó, sem mindent megváltoztató tehetség. Fontos munkák fűződnek mindazonáltal a nevéhez a városban: többek között az Unitárius Kollégium, a Nemzeti Szálloda, a Kioszk és a Korszolyapavilon, valamint a Mátyás-szobor talapzata. Régi magyaros művészettörténészek számára azonban – ahogy legelől már utaltam rá – nem alkotóként fontos, hanem azok miatt a rajzai miatt, amelyeken megörökítette Kolozsvár régi polgárházait, olyikat közvetlenül a bontás előtt. A főtéren álló, híres Wolphard–Kakas-ház számtalan részletét, belvilágát ezeknek a rajzoknak köszönhetően ismerjük. A bontás alatt lévő házakból saját magának is mentett meg kőfaragványokat. A repertórium segítségével ezt a dokumentáló, értékmentő, gyűjtői oldalát is jobban megismerhetjük majd Pákeinek.

Nagyon fontos, hogy ez a könyv elkészült, s az is, hogy méltó formában jelent meg. A további kutatásoknak jó alapja lesz. Ezek a kutatások egyfelől Pákeire mint építészre vonatkozhatnak, és remélhetőleg előbb-utóbb eredményeznek egy önálló építészmonográfiát. Pákei mint kolozsvári építész mindenképp érdemes a figyelmünkre. Másfelől a kutatások a rajzok tárgyára irányulhatnak, vagyis a kolozsvári késő reneszánsz kőfaragványokra. Dávid Gyula erre is gondolt: közli a faragványok jelenlegi helyét és a rajzon olvasható feliratokat is. A 16–17. századi Kolozsvár ma élénk táruól összekepe – elsősorban Kovács András úttörő kutatásainak, összefoglalásainak köszönhetően – jóval árnyaltabb, mint volt korábban;⁶ az ifjabb generáció, mint például P. Kovács Klára⁷ vagy különösen Mihály Melinda szorgalmas felderítő tevékenysége pedig csendben tovább pontosítja ezt a tudást.⁸ Egy korszerű kolozsvári kőfaragvány-repertórium nem nélkülözheti majd Pákei rajzait.

Hasznos munkát kaptunk tehát a Szerzőtől és a művet kiadó Erdélyi Múzeum Egyesülettől. Várjuk a folytatást a Szerzőtől, aki remélhetőleg az építész Pákei Lajos életművét elemzi majd, és várjuk a folytatást – a reneszánsz Kolozsvár kutatásának folytatását – a kötet használóitól.

MIKÓ Árpád

Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi
Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet, Magyarország
/ Eötvös Loránd Research Network, Research Centre
for the Humanities Institute of Art History, Hungary
– miko.arpad@abtk.hu

JEGYZETEK

¹ Balogh Jolán önálló kiadványt is közölt Pákeiről: *Balogh Jolán: Pákei Lajos rajzai Kolozsvár építészeti emlékeiről. Erdélyi Tudományos Füzetek, 186. [Kolozsvár 1944]* (Különlenyomat az Erdély Múzeum 1944. évi 3–4. füzetéből.)

² A kolozsvári kőfaragók 16. századi tevékenységének nagy adattára eredetileg nyolc folytatásban az *Ars Hungarica*-ban jelent meg 1974 és 1980 között. Egybeszerkesztett, javított, bővített egykötetes kiadása: *Balogh Jolán: Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század. Budapest 1985.*

³ Pákei Lajos (1853–1921) felvételi rajzai Kolozsvár reneszánsz építészeti emlékeiről. Az O.M.F. Magyar Építészeti Múzeumának kiállítása Székesfehérváron '83–'84. A kiállítást rendezte Pusztai László. [Székesfehérvár 1983]

⁴ Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század). I–II. Szerk. *Mikó Árpád – Verő Mária.* Magyar Nemzeti Galéria, Budapest 2008. I., VII-14, VII-16, VII-17, VII-18, VII-28, VII-29, VII-30, VII-31, VII-32, VII-33, VII-35, VII-38, VII-48, IX-8, IX-9, IX-10, IX-11, IX-12, IX-13, IX-14, IX-15, IX-16, IX-17. sz.

⁵ Az egyiket Juhász István, a másikat Szutor Katalin festette meg. 2008-ban mindketten a Régi Magyar Osztály restaurátorművészei voltak; Juhász István volt a műhely vezetője.

⁶ Az alapvető összefoglalás: *Kovács András: Késő reneszánsz építészet Erdélyben 1541–1720. Budapest–Kolozsvár, 2003.* Részletek: *Kovács András: Csillagképek és épületplasztika. Adalékok a kolozsvári reneszánsz épületplasztika történetéhez. Ars Hungarica 19. 1991, 157–164; Kovács András: A humanista plébános, az asztrológus*

főbíró és a fejedelmi diplomata. *Korunk, III. Folyam 17. 2006, 10. sz., 11–21; Kovács András: Szülőház az erdélyi régiségben. A kolozsvári Bocskai István-emléktábla (1606). Művészettörténeti Értesítő 55. 2006, 251–257; Kovács András: Rodner Lukács kolozsvári polgár házaról. Erdélyi Múzeum 74. 2012. 3. sz., 138–142.*

⁷ *P. Kovács Klára: Egy összefüggő reneszánsz feliratcsoport a 16. századi Erdélyben. In: A reneszánsz Kolozsvár. Összeáll. Kovács András. Kolozsvár 2008, 84–83.*

⁸ *Mihály Melinda: A kolozsvári Filstich–Kemény-ház. In: Emlékkönyv Kiss András nyolcvanadik születésnapjára. Szerk. Pál-Antal Sándor – Sipos Gábor – W. Kovács András – Wolf Rudolf. Kolozsvár 2003, 349–365; Mihály Melinda: Reneszánsz polgárházak Kolozsvár Fő terének északi során. Néhány kísérlet a megrendelők azonosítására. *Korunk (harmadik folyam) 19. 2008, 7. sz., 60–68; Mihály Melinda: A Híd utcai Henczel- és Hensler-ház. In: Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára. Szerk. Kovács Zsolt – Sarkadi Nagy Emese – Weisz Attila. Kolozsvár 2011, 87–96; Mihály Melinda: Néhány újonnan előkerült kolozsvári késő reneszánsz kőfaragványról. In: Certamen II. Előadások a Magyar Tudomány napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában. Szerk. Egyed Emese – Bogdándi Zsolt – Weisz Attila. Kolozsvár 2015, 377–382; Mihály Melinda: Mechl Lutsch kolozsvári ötvös háza. Adatok egy kora újkori reneszánsz lakóház történetéhez. In: *Arte et ingenio. Tanulmányok Kovács András hetvenötödik születésnapjára. Szerk. Gálfi Emőke – Kovács Zsolt – P. Kovács Klára. Kolozsvár–Budapest 2021, 451–468.***

Open Access. A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. A jelen cikkben szereplő képek felhasználása és terjesztése nem megengedett. (SID_1)